

UNIVERSITY
OF TAMPERE

This document has been downloaded from
Tampub – The Institutional Repository of University of Tampere

Kustantajan pdf

Tekijät:	Saastamoinen Mikko
Artikkelin nimi:	Intensiivistä yksilöllistymistä ja sosiaalisuuden muuttuvat muodot
Teoksen nimi:	Yksilöllinen yhteisöllisyys : avaimia yhteisöllisyyden muutoksen ymmärtämiseen
Teoksen toimittajat:	Kangaspunta Seppo
Julkaisuvuosi:	2011
ISBN:	978-951-44-8343-1
Kustantaja:	Tampere University Press
Sivunumerot:	61-91
Tieteenala:	Yhteiskuntatieteet / Media- ja viestintätieteet
Kieli:	fi
Yksikkö:	Viestinnän, median ja teatterin yksikkö
URN:	http://urn.fi/urn:nbn:uta-3-877

All material supplied via TamPub is protected by copyright and other intellectual property rights, and duplication or sale of all part of any of the repository collections is not permitted, except that material may be duplicated by you for your research use or educational purposes in electronic or print form. You must obtain permission for any other use. Electronic or print copies may not be offered, whether for sale or otherwise to anyone who is not an authorized user.

Intensiivistä yksilöllistymistä ja sosiaalisuuden muuttuvat muodot

Artikkelissani käsittelen sitä, kuinka modernisaation keskeinen tunnusmerkki yksilöllistyminen liittyy oleellisesti yhteisöllisyyden käsitteeseen ja etenkin sen muodostumiseen ongelmaksi. Yksilöllistyminen merkitsee tilannetta, jossa ihmisen suhde omaan itseensä muodostuu merkittävimmäksi elämänkulun haasteeksi ja suhde muihin ihmisiin on monessa suhteessa tälle alisteinen. Yksilöllistyminen nähdään näin ollen usein ilmiöksi joka rapauttaa yhteisöllisyyden. Vastaavasti yhteisöllisyyttä tarjoillaan usein lääkkeeksi yksilöllistymisen tuottamiin ongelmiin ihmiselle ja laajemmin yhteiskunnalle. Artikkelissani esitän, kuinka sosiologinen keskustelu yksilöllistymisestä on rakentunut ja millaisia pääsuuntauksia tässä keskusteluperinteessä on. Teoreettinen näkökulmani on tarkastella ilmiötä sosiologisten modernisaatioteorioiden ja kriittisen kulttuurintutkimuksen käsitteistön avulla. Yksilöllistymisellä on seurauksia sille, kuinka yhteisöjä voidaan ylipäättään käsitteellistää ajassamme. Yksilöllistymisen muuttuessa vakiintuneeksi kulttuuriseksi tilaksi, on syytä pohtia myös uusia käsitteitä, joilla kuvata sosiaalisten suhteiden muotoja.

Yksilöllistyminen modernisaation tunnusmerkkinä

Kun tarkastellaan sitä, millaisiksi yhteisöt ja yhteisöllisyys ovat muotoutuneet 2000-luvulla, edellyttää tämä ilmiöiden kytkemistä yksilöllistymisen tarkasteluun. Yksilöllistymisellä tarkoitetaan historiallisesti muotoutuneita prosesseja, joiden kuluessa yksittäisten ihmisten suhde yhteisöihin, kuten perheeseen, sukuun, asuinyhteisöön, työpaikkaan ja kansallisuuden kokemukseen, on kokenut muutoksen, jossa tämä side konkreettisena ja symbolisena ilmiönä on vähitellen heikentynyt ja jopa irtaantunut. Modernin ajan ihmiset määrittelevät itseään kertomalla elämäntarinastaan, tunteistaan ja mielipiteistään, ilmaisten näin ainutkertaisuuttaan suhteessa muihin ihmisiin. Yleinen väittämä on, että tässä suhteessa on kuluneiden vuosikymmenten aikana tapahtunut suuri muutos etenkin länsimaissa. Aiemmin oman erillisen identiteetin määrittely tapahtui kollektiivien kautta. Ei ollut niin oleellista, mitä yksilölle oli tapahtunut tai millaisia tunteita hän mahtoi kokea. Vieraalta ihmiseltä oli tärkeämpää kysyä: ”*kenenkä poikia tai tyttöjä olet?*”, ”*minkä kylän väkeä olet?*” tai ”*missä tehtaassa teet töitäsi?*”. Nämä ovat varmasti relevantteja kysymyksiä nytkin, mutta usein koemme häiritseväksi, jos meitä määritellään lähtökohtaisesti muiden ihmisten kautta. Muut ihmiset – eli yhteisö – ja minä, erillisenä ja ainutkertaisena olentona, muodostavat kaksoissidoksen, jonka kautta kysymystä tämän ajan yhteisöjen luonteesta on lähestyttävä. Yhteisöt koostuvat yksilöistä ja yksilöiden identiteetti rakentuu yhteisöjen kautta. Tämä kaksoissidos ja sen tarkastelu on luonteenomaista pohdinnoille siitä, mistä yhteiskuntien modernisaatiossa, eli uudenaikaistumisessa on ylipäättään kysymys. Yksinkertaistaen sosiologinen kuvaus tälle ilmiölle on, että sitä enemmän mitä yksilöllistymisen rooli kulttuurissamme korostuu, sitä vähäisemmäksi käy yhteisöjen rooli.

Erittelen seuraavilla sivuilla yksilöllistymiseen liittyvän yhteiskuntatieteellisen keskustelun päävirtauksia. Esitän, että yksilöllistyminen on ilmiö, jonka suhteen määrittelyt uusista yhteisöllisyyden muodoista tapahtuvat. Havaintoni on, että yksilöllistymiskehityksestä voidaan muodostaa erilaisia tulkintoja, joiden sisältö vaihtelee

tutkijoiden ideologisten ja maailmankatsomuksellisten sitoumusten mukaan. Yksilöllistyminen voidaan nähdä modernisaatioon liittyvänä ilmiönä, joka saa usein ongelman muodon. Tätä ongelmaa pyritään ratkaisemaan tuomalla sen vastapainoksi puhetta yhteisöllisyydestä. Yhteisöt ja niiden elvyttäminen nähdään vastareaktiona irrallisuuden ja vieraantumisen kokemuksiin. Ne edustavat siten liiallisen yksilöllistymisen vastalääkettä ja avainta kulttuuriseen vastarintaan, esimerkiksi kuluttajuuden sosiaalista kokemusta pirstovaa vaikutusta kohtaan. Toisena tulkintana on nähdä uudet yhteisöjen muodot pikemminkin yksilöllistymisen käsitteellisenä jatkeena, jossa ihmiset valitsevat ja kuluttavat yhteisöjäsenyyksiä osana elämäntapaprojektejaan. Yhteisön sijaan voidaan puhua uusista sosiaalisuuden muodoista, joita leimaa verkostomaisuus ja episodimaisuus. Valinnan ja kuluttamisen logiikkaan perustuvien sosiaalisuuden muotojen tarkoituksena ei lähtökohtaisesti nähdä pyrkimystä pitkäaikaiseen sitoutumiseen tai syvällisempään ideologiseen tai arvoihin liittyvään pohdintaan. Mediavälitteiset ja internetin mahdollistamat sosiaalisuuden muodot ovat muodostuneet hyvin keskeisiksi. Artikkelini loppuosassa esittelen miten uusia sosiaalisuuden muotoja on mahdollista käsitteellistää. Osaltaan tämä keskustelu herättelee pohtimaan, onko käsitettä yhteisö ylipäätään syytä enää käyttää intensiivistyvän yksilöllisyyden ajan arjen sosiaalisuuden muotojen kuvaajana.

Yksilöllisyydestä yksilöllistymiseen

On tärkeää erottaa analyttisesti käsitteet yksilöllisyys (*individualism*) ja yksilöllistyminen (*individualization*). Edellinen tarkoittaa länsimaissa yleistä kulttuurista ihmisihannetta, jossa David Riesmanin (1952, sit. Roberts 2009, 75) termin tarkoitetaan kulttuurin tilaa, jossa ihaillaan individualisteja. Individualisti on henkilö, jolla vahva luonne, selkeät omat tavoitteet ja ihanteet elämässä, joita hän toteuttaa omilla teoillaan

huolimatta muiden ihmisten mielipiteistä. Tätä ihmisihannetta on vaalittu länsimaaisessa populaarikulttuurissa voimakkaasti esimerkiksi stereotyyppisen amerikkalaisuuden tunnusmerkkinä. Yksilöllistyminen sen sijaan viittaa myöhäismodernin kulttuurin tilaan, jossa korostetaan jokaisen vastuuta oman elämänkulkunsa rakentamisesta tietoisilla valinnoilla, sen sijaan että yksilö tekisi aina kuten muutkin tekevät tai kuten perinteisesti on aina tehty. Käsitys on tullut erityisesti tunnetuksi saksalaisen yhteiskuntateoreetikko Ulrich Beckin tekstien myötä (ks. esim. Beck & Beck – Gernsheim 2009). Esimerkkeinä yksilöllistymisestä käytetään yleensä keskeisten yhteiskunnan instituutioiden kuten koulutuksen, työnteon ja kulutuksen pirstoutumista. Kaikki ihmiset eivät tee enää asioita samaan tahtiin, vaan syntyy eritahtisia, räätälöityjä ja suunniteltuja elämäkertoja ja tapoja toimia (vrt. Rinne & Salmi 1998). Tästä seuraa ettei esimerkiksi saman ikäisillä ja sinällään samoja elämäkokemuksia jakavilla ihmisillä ole enää ajallisesti yhteisesti jaettua kokemusta tapahtumista, koska ne tapahtuvat ajallisesti eri tahtiin elämäkulun mittaan. Tämän huomion voi tehdä esimerkiksi tarkastelemalla yliopisto-opiskelijoiden muutosta muutamassa vuosikymmenessä. Aikuisopiskelijoiden ja aiemman tutkinnon opiskelien määrä on noussut ja opiskelija-aines on monimuotoistunut (vrt. Moore 2000). Opiskelua rytmittävät hyvin erilaisten elämäntilanteiden tuomat vaatimukset, mutta näitä vaatimuksia on yhteiskunnassa varsin vaikeaa paeta. Yksilöllisyys on yksilöllistymisen ajassa paradoksaalisesti vaikeampaa, koska yksilöllisyys on eräänlainen kulttuurinen pakko. (Roberts 2009, 74–75.)

Yhteiskuntaa tutkivana tieteenä, sosiologia on tullut tunnetuksi uudiskäsitteitä suoltavana myllynä. Tämä herättää usein hämmennystä ja jopa närkästystä sosiologista kirjallisuutta lukevissa ihmisissä. Uusien sanojen ja käsitteiden runsauteen voi tosin suhtautua niin, että ilmiö edustaa tieteenalan vireyttä ja kykyä tarkastella maailmaa lukuisista eri tulkinnoista käsin. Sosiologian voi ymmärtää tieteenä, joka pyrkii kertomaan meille, mistä modernisaatiossa on oikein kysymys. Modernisaatio, eli uudenaikaistuminen voidaan nähdä noin kaksi vuosisataa kestäneenä prosessina, jonka myötä yhteiskuntien ohjaus on muuttunut

tieteeseen, rationaalisuuteen ja demokratiaan perustuvaksi, ja jonka aikana ihmisen kyky hyödyntää luonnonvaroja teollisen tuotannon kautta on laajamittaistunut koko maapallon laajuiseksi. Viimeiset vuosikymmenet sosiologiassa ja laajemmin kaikissa yhteiskunta- ja kulttuuritieteissä on käyty perusteellista keskustelua siitä, onko moderni aikakausi tullut päätökseensä ja olemmeko siirtyneet laadullisesti erilaiseen aikakauteen. Tämä keskustelu liittyy yleensä postmodernin käsitteeseen. Toinen keskustelun virtaus on pohtia, kuinka modernisaatiossa on edetty laadullisesti erilaiseen vaiheeseen, jolloin kyse ei ole katkoksesta, vaan muutoksesta. Tämän keskustelun parissa puhutaan siirtymästä myöhäismoderniin yhteiskuntaan. Myöhäismodernin ajan nähdään edustavan tilannetta, jossa modernisaatioon kuuluva yksilöllistymiskehitys on saavuttamassa muotoja, joiden tulkintaan perinne ei anna entisessä määrin käsitteitä. Ihmisten psyykkinen kokemus omasta itsestään intensifioituu, eli voimistuu, kun kulttuurinen normisto kehottaa yhä voimallisempaan itsearviointiin ja suunnitelmallisuuteen oman elämänkulun suhteen (ks. esim. Adams 2007). Minuutta ja identiteettiä tarkastelevien tutkijoiden arviot tilanteesta ovat kaksijakoisia. Toisaalta myöhäismodernin ajan kulttuurinen ilmapiiri, jossa kannustetaan itserefleksiivisyyteen ja tietoiseen identiteettityöhön, voi merkitä mahdollisuutta elää mielekästä ja emansipoitunutta elämää, jossa kokeillaan ja koetaan uusia ja mielenkiintoisia asioita. Vastaavasti ilmiötä pessimistisemmin tarkastelevat tutkijat kuvaavat ilmiötä vieraantumiskehityksen uutena asteena, joka irrottaa ihmiset yhteisöllisistä siteistä ja kestävästä vuorovaikutussuhteista.

Sosiologian klassisia tulkintoja yksilöllistymisestä – anomia ja vieraantuminen

Yksilöllistyminen on nähty sosiologiassa eräänä keskeisimpänä modernisaation tunnuspiirteenä. On huomionarvoista kuinka noin vuosisata sitten, kun teollistumisen, kaupungistumisen ja markkinatalouden

seuraamukset ihmisten elämäntavalle alkoivat tulla esille, muodostui sosiologisen yhteiskuntateorian ensimmäisessä aallossa jokseenkin varoittava ja paikoin pessimistinen näkemys siitä, mistä yksilöllistymisessä on kysymys. Tämä tarkastelu pureutui yhteisöjen roolin muutoksiin ja yksilöllistymisen seurauksiin ihmisten hyvinvoinnille. Esittelen seuraavaksi pääpiirteissään keskeisten sosiologisen yhteiskuntateorian klassikoiden argumentteja yksilöllistymisestä. Nämä argumentit ovat yhä keskeisesti taustalla niissä keskusteluissa, joita tässä ajassa käydään yksilön, yhteisön ja yhteiskunnan suhteista. Sosiologian klassisissa tarkasteluissa yksilöllistymiseen liittyy siis lähes poikkeuksetta varoittava tai pessimistinen sävy, joka kytkee ilmiön kiinteästi myös yhteisöjen luonteen muutoksiin.

Ranskalaisen Émile Durkheimin (1893, ref. Buechler 2008, 164) tarkastelussa ilmiö liittyy siirtymään traditionaalisesta yhteiskuntamuodosta moderniin. Traditionaalisissa yhteiskunnissa ihmiset elivät yhteisöissä ja työnjako ei ollut pitkälle eriytynyttä. Kaikki osallistuivat parhaansa mukaan ruoan hankintaan ja muihin yhteisön tehtäviin yhdessä muiden kanssa. Yhteisö ja sen selviytyminen olivat ensisijaisia ja yksilölliset tarpeet olivat alisteisia yhteisön päämäärille. Siirtyä kohti modernisaatiota voidaan Durkheimin mukaan ymmärtää sosiaalisena evoluutiona, johon liittyy maatalouden kehittyminen, keskittyminen suurempiin kyläyhteisöihin ja vähitellen kaupunkeihin. Tämä kehityskulku johti paikoin kilpailuun ja konflikteihin kasvavan väestön keskuudessa. Osassa yhteisöjä kehitys taas johti kilpailun sijaan yhä eriytyneempään työnjakoon, eli kaikki eivät enää kilpailleet samoista resursseista tai tehneet samoja töitä. Erikoistumisen myötä ihmiset sijoittuivat yhteisöjen järjestyksessä eri tehtäviin ja kilpailun sijaan alkoi muodostua tietoisuus eri yksilöiden rooleista ja identiteeteistä. Durkheimin sosiologisessa analyysissä käsitepari mekaaninen ja orgaaninen solidaarisuus kuvaa tätä eroa työnjaon kehityksessä. Mekaaninen solidaarisuus merkitsee yhteisöjen homogeenisuutta, eli samankaltaisuutta. Yhteisöt eivät eroa juuri toisistaan ja työnjako ei ole kehittyynyttä. Orgaaninen solidaarisuus taas tarkoittaa, että yhteisöt ja myöhemmin yhteiskunnat koostuvat hyvin erilaisista osista, joilla on

kullakin kokonaisuuden kannalta jokin tehtävä. Durkheimin funktio-naalisessa tulkinnassa orgaaninen kokonaisuus lakkaa toimimasta, jos jokin osatekijä ei toimi kuten sen oletetaan toimivan. Tämän vuoksi esimerkiksi lakkoja käytetään yhteiskunnallisessa vaikuttamisessa ja ristiriitatilanteissa. Yhteiskunta kokonaisuutena ei toimi, jos esimerkiksi jätehuolto ei toimi, junat eivät kulje tai koulut pitävät ovensa kiinni. Toisaalta tietoisuus tästä työnjaosta ja sen välttämättömyydestä sitoo ihmisiä yhteen modernissa yhteiskunnassa. (Buechler 2008, 164–165.)

Durkheimin sosiologiassa yhteiskuntaa tarkastellaan siis funktio-naalisena kokonaisuutena. Modernin yhteiskunnan eriytynyt työnjako edellyttää yksilöllistymistä, eli ihmisten ymmärrystä omasta erityislaatu-
tuisesta paikastaan kokonaisuuden osana. Yksilöllistyminen merkitsee myös tarvetta yksilön moraaliseen harkintaan eri tilanteissa. Yhteisön normatiivisuus korvautuu yksilön harkinnalla, joka pohjautuu tietoisuuteen omasta asemasta ja riippuvuussuhteesta muihin hyvin eriytyneessä työnjaossa. Modernisaatiossa ihmisten erityisyys suhteessa muihin laajenee työnjaon erityisyydestä identiteettien erityisyyteen. Moderneille ihmisille on tärkeää olla ainutlaatuinen olento, jolla on oikeuksia ja vapautta. Durkheimille tämä oli pääasiassa myönteinen piirre modernisaatiossa, mutta siihen sisältyi myös riskejä. Traditionaalisissa yhteisöissä koheesio, eli yhteisön tiiveys oli voimakasta ja se esti yksilöllisen toiminnan ja ajattelun. Modernisaatiossa sen sijaan riskinä on liian nopea yhteisöjen purkautuminen ja liian suuri vapaus. Käsitteellä *anomia* Durkheim kuvasi tilannetta, jossa yksilöllistymiskehitys on edennyt liian voimakkaasti ja irrottanut yksilön merkityksellisistä yhteisösuhteista. Tunnetussa itsemurhatutkimuksessaan Durkheim kuvasi *anomiaa* tilana, jossa yhteisö- ja ryhmäsuhteen puuttuminen voi ajaa ihmisen itselleen haitalliseen käyttäytymiseen, äärimuodoissa itsemurhaan. Durkheimin diagnoosi oli, että voidakseen hyvin, modernin yksilön tuli olla erilaisten yhteisö- ja ryhmämuotojen vaikutuspiirissä, jotka tuottavat normeja, rutiineja ja malleja omalle toiminnalle. *Anomian* ja liiallisen itsekkyyden vastalääke on välittävät konkreettiset yhteisömuodot yksilön ja abstraktin yhteiskunnan välissä. (Buechler 2008, 167–168.)

Durkheimille yksilöllistyminen on modernisaation kulttuuriseen evoluutioon oleellisesti kuuluva piirre. Siihen sisältyy riskejä, mutta uudenlaisella modernilla yhteisöllisyydellä, jota ovat esimerkiksi koululaitos, ammattiyhdistystoiminta ja erilaiset harrastukset, yksilöt voidaan sitoa osaksi merkityksellisyyden kokemuksia. Tämän argumentin voi katsoa elävän osana sosiaalisen pääoman merkityksestä käytävää nykykeskustelua. Yksilöllistymiskehitystä on myös tarkasteltu sosiologisessa perinteessä pessimistisemmin. Karl Marxin filosofiassa ja yhteiskuntanäkemyksessä tulkinta yksilöllistymisestä liittyy kapitalistisen yhteiskuntajärjestyksen yleistymiseen ja sen mukaan tuomiin rakenteellisiin muutoksiin, jotka irtaannuttivat ihmiset yhteisöistä. Kapitalismissa ihmisten työnteosta tulee kauppatavaraa, jota ostetaan palkkatyön muodossa ja jonka avulla pyritään saavuttamaan voittoa, eli ostamaan työvoimaa halvalla ja myymään heidän työnsä tulokset kalliilla. Tämä johtaa siihen, että ihmiset vieraantuvat luontaisesta suhteestaan työhön, sen tuloksiin ja sen merkitykseen yhteisöllisen hyvän tuottajana. Vieraantuminen merkitsee tilannetta, jossa ihmiset kokevat voimattomuutta omasta elämästään, samalla kun elämän yhteisöllinen perusta murenee työn muuttuessa myytäväksi tuotteeksi, joka pakottaa ihmiset alituisen kilpailuun toisiaan vastaan työmarkkinoilla. (Langman & Kalekin-Fishman 2009, 10.)

Max Weber pohti vieraantumisen kysymystä kapitalismin ja rationaalisuuden laajentumisen näkökulmasta. Markkinatalous edellyttää tehokkuutta ja moderneissa yhteiskunnissa tämä tehokkuus saavutetaan työnjakoa tehostamalla byrokraattisilla organisaatiomuodoilla, joissa korostuu hierarkkisuus, pitkälle viedyt normit ja valvonta. Weberin modernisaatioon liittyvä uhkakuva oli, kuinka tämä tuotannon rationaalisuus alkaa levitä kaikille sosiaalisen ja henkilökohtaisen elämän alueille, jolloin ihmiset joutuvat elämään elämäänsä ”rautahäkeissä”. Ihmisten spontaanius, luovuus ja ilmaisullisuus muuttuvat tällöin säännellyiksi ja välineellisiksi. Weberin ajatusten kaikuja voi hyvin tunnistaa tämän ajan työhyvinvointikeskusteluista, kontrollin leviämisestä yhä uusille alueille elämässä ja työn ja vapaa-ajan rajan hämärtymisessä. Weberin moderni vieraantuneisuuden tunne merkitsee yksilön sivustakatsojan

kokemusta ja rationaalisuuteensa pirstoutuvia yhteisöjä. (Langman & Kalekin-Fishman 2009, 10.)

Sosiologian oppikirjoista tutun kolmikon Durkheim, Marx ja Weber avulla ymmärrys modernisaation luonteesta on syntynyt sosiologiatieteen perustaksi. Jokainen heistä kertoo omasta näkökulmastaan, kuinka perinteinen sukuyhteisöihin perustuva maatalousyhteiskunta muuttui kaupungistumisen ja teollistumisen myötä. Tässä prosessissa syntyi moderni yksilö, joka tulkinnasta riippuen on tietoinen yksilöllisyydestään, mutta altis neuvottomuudelle nopeasti muuttuvassa maailmassa – tai hän on työnsä merkityksestä vieraantunut riistetty ja irrallinen olento – tai kontrolloitu ja leipääntynyt byrokratian ratas. Modernin yksilön suhde yhteisöihin muuttui luonnollisesta välineelliseksi tai etäiseksi. Toisaalta uudenlainen tietoisuus yhteisöllisyyden merkityksestä voisi ehkäistä *anomia* tai organisoida vastarintaa. Nyt, runsas vuosisata myöhemmin, todistamme modernisaation uusinta vaihetta. Vastaava keskustelu yksilöllistymisen luonteesta ja sen kytkeytymisestä yhteisöllisyyteen käy vilkkaampana kuin aikoihin. Tarkastelen seuraavaksi tähän ilmiöön liittyvää aikalaiskeskustelua.

Intensiivistyvä yksilöllistyminen myöhäismodernin ajan dilemmana

Tarkastelin edellä eräitä klassisia sosiologisen teorian argumentteja yksilöllistymisen luonteesta. Ne edustavat 1800-lopun ja 1900-luvun alun aikalasteoretisointia siitä, mistä modernisaatiossa on kyse ja mihin suuntaan maailma on mahdollisesti menossa. Nyt 2000-luvun ensimmäisinä vuosikymmeninä voidaan todeta, että modernisaatio on merkinnyt markkinatalouden voittokulkua, yhä monimutkaisempia yhteiskuntia ja yksilöllistymisen kulttuurisen merkityksen voimistumista. Durkheimilainen *anomia*, eli normien ja merkitysten katoaminen, on jotakin jonka tunnistamme varmasti tässäkin ajassa.

Siihen on pyritty pureutumaan monilla yhteiskuntapoliittisilla ratkaisuilla, kuten kasvatus- ja koulutusinstituutioiden rakenteilla. Marxin ennustus vieraantuneisuuden ja kurjistumisen tunteen aikaansaamista vallankumouksista toteutui paikoin ja tunnetuin seurauksin, mutta yleisesti ottaen länsimaissa yleinen elintason kasvu on saanut ihmiset tyytymään elinoloihinsa. Tämä on tilanne, jota marxilaisesta traditiosta tulkittuna voi nimittää vääräksi tietoisuudeksi, eli tilaksi jossa ihmiset eivät kyseenalaista kapitalismia, vaikka se ei pohjimmiltaan palvele heidän hyvinvointiaan. Ehkä moni aikalainen tunnistaa Weberin kuvaaman byrokratian rautahäkin, kun työelämän vaatimukset ja kontrolli tiukkenevat. Tilannetta 2000-luvulla voi kuvata ajaksi, jossa yksilöllistymisestä on tullut länsimaissa rakenteellinen ilmiö, jonka kautta monet yhteiskunnan instituutiot, kuten kuluttaminen, koulutus ja media, yhä enemmän toimivat (Vrt. Fischer-Rosenthal 2000).

Se, mitä Durkheim kuvasi termillä *anomia*, on yhä enemmän rakenteellinen tila. Yksilöiden odotetaan olevan valmiita hylkäämään nopeasti totutut toimintatavat ja ajattelumallit ja omaksumaan nopeasti uutta tietoa, uusia sääntöjä ja monia eri rooleja arkielämässään (Dencik 2001, 188). Esimerkkinä tästä ovat vaatimukset kouluttautua uudestaan ja jatkuvasti, jotta työllistyisi muuttuvassa työelämässä. Toisena esimerkkinä ovat lukuisat organisaatiomuutokset, joita Suomessa on toteutettu osana julkisen sektorin rakennemuutosta. Sopeutuminen modernisaation tuottamaan nopeaan muutokseen, ymmärretään yhä keskeisimmin yksilön asiaksi tai kompetenssiksi eikä yhteisön tai yhteiskunnan huoleksi. Yksilöllistymiskehitystä voidaan tarkastella käsitteellisesti monin eri tavoin. Anthony Elliott ja Charles Lemert (2009) ovat ryhmitelleet yksilöllistymiseen liittyviä tulkintoja neljään eri kategoriaan:

1. Manipuloitu yksilöllistyminen

Marxin kriittinen näkemys kapitalismin vieraannuttavasta vaikutuksesta jalostui lukuisiksi uusmarxilaisuuden suuntauksiksi 1900-luvun

kuluessa. Eräs tämän suuntauksen tunnetuimmista yksilöllistymisen tulkinnoista on Frankfurtin koulukunnan piirissä toisen maailman sodan jälkeen tehdyt pohdinnat massayhteiskunnasta. Frankfurtin koulukunnalla tarkoitetaan kulttuurikriittistä orientaatiota, jossa yhdisteltiin Karl Marxin ja Sigmund Freudin näkemyksiä yhteiskunnasta ja ihmisestä (ks. esim. Hammer & Kellner 2009; Wood 2010, 259–260). Suuntauksen tunnetuimpia edustajia olivat Theodor Adorno, Max Horkheimer ja Herbert Marcuse. Käsitteellä massayhteiskunta he tarkoittivat kapitalismin vaihetta, jossa kehittyvän median, eli sanomalehtien, radion ja television, avulla ihmisiä manipuloidaan kuluttajiksi. Adorno käytti tästä nimitystä kulttuuriteollisuus, jolla hän tarkoitti joukkoviestintien valjastamista ideologisesti markkinataloutta edistäviin tarkoituksiin. Kulttuurin tuotteet muuttuivat kulttuuriteollisuudessa hyödykkeiksi ja kauppatavaraksi sen sijaan, että niillä olisi ollut valistava ja emansipoiva tehtävä. Sen sijaan, että kulttuuri ja taide mahdollistaisivat ihmisille kyvyn pohtia kriittisesti vaihtoehtoja elämässä ja yhteiskunnassa, syntyikin tuotteistettu massakulttuuri, joka vietti ihmiset kuluttamaan ja elämään yhdenmukaisen kritiikittömästi. Tämän kehityskulun Adorno näki yleistyvän, kun ihmiset hankkivat koteihinsa radioita ja televisioita. Kyky itsenäiseen reflektioon heikkeni, kun ihmiset altistuivat toiston logiikalle perustuvaan median tarjoilemaan maailmankuvaan. Ihmisille syntyy illuusio yksilöllisyydestä, jota massakulutuksen myötä yleistyvä esteettinen kuluttaminen tarjoaa. Tämä on kuitenkin väärä illuusio, koska kuluttajuus yhdenmukaistaa ihmisten tavan ajatella ja toimia yhteiskunnassa. (Elliott & Lemert 2009, 39–40.)

Ajatus manipuloidusta yksilöllistymisestä on läsnä myös Frankfurtin koulukunnan toisen sukupolven ajattelussa, josta tunnetuin esimerkki on Jürgen Habermasin pohdinnat yksityisen ja julkisen elämän rajojen muutoksista. Habermasin näkemyksessä julkinen alue, eli demokraattisen kansalaisyhteiskunnan dialogisen vuorovaikutuksen areenat, ovat näivettyneet kaupallistumisen ja median läpitunkevuuden myötä. Sen sijaan, että media ja internet mahdollistaisivat kansalaiskeskustelun elpymisen, syntyy yksityisen mediakuluttamisen kulttuuri,

joka trivialisoi poliittisen debatin. Näkemys jatkaa Habermasin tuotannon keskeistä näkemystä, jossa modernin ajan keskeinen ongelma on byrokratian ja kaupallisuuden kolonisoiva vaikutus ihmisten elämismaailmassa. Media ja internet eivät ole tässä tulkinnessa saaneet aikaan yksilöllisen tietoisuuden ja osallisuuden lisääntymistä, vaan pikemminkin vaikutus on ollut passivoiva ja tehnyt ihmisistä yhteiskunnallisten prosessien sivustaseuraajia. (Elliott & Lemert 2009, 40–42.)

Manipuloitu yksilöllistyminen ei anna juuri tilaa ihmisten toimijuudelle tai vastarinnalle suhteessa markkinatalouden ja median yhdenmukaistavalle vaikutukselle. Vastarintaa kulttuuriteollisuuden suhteen on muotoiltu lähinnä marxilaisen teorian piirissä, jolloin erilaisen tiedostavan ja vaihtoehtoisen kulttuurin avulla voidaan herätellä ymmärtämään, kuinka heitä manipuloidaan. Toinen tulkinta on lähinnä postmodernin teorian piirissä oleva näkemys ihmisestä merkityksillä leikkijänä, joka valjastaa kulttuuriteollisuuden symbolit ironian ja karnevalisoinnin keinoin omien identiteettiprojektiensa palvelukseen. Postmoderni yksilö ei olisi näin ollen uhri, vaan tiedostava kuluttaja.

2. Eristäytynyt ja yksityistynyt yksilöllistyminen

Frankfurtin koulukunnan näkemykset edustavat sosiologista analyysia, jossa modernisaatioon liittyvä yksilöllistyminen nähdään kapitalismin yleistymisen aiheuttamana kehityskulkuna, joka passivoi ihmiset konformistiseen käyttäytymiseen, jota esimerkiksi kuluttaminen elämäntapana edustaa. Myös yhdysvaltalaisessa keskustelussa on esitetty viime vuosikymmeninä pessimistisiä näkemyksiä yksilöllistymiskehityksestä. Näkökulma on eurooppalaista tarkastelua kulttuurisempi ja psykologisempi, eli yksilöllistymiskehityksen nähdään kytkeytyvän arvomuutoksiin, jotka ovat nostaneet hedonismin ja itsensä toteuttamisen yleisesti hyväksytyiksi kulttuurisiksi hyveiksi. Keskustelun tunnettuja nimiä ovat muun muassa Robert Bellah, Daniel Bell, Allan Bloom, Arlie Hochschild, Christopher Lasch, Robert Putnam ja Richard Sennett.

Eri kirjoittajat tulkitsevat ilmiötä hieman eri tavoilla, mutta yhteistä on huoli yhteiskunnan moraalisen perustan rappiosta, sosiaalisen pääoman romahduksesta ja ihmisten eristäytymisestä julkiselta alueelta yksityiseen kuluttamisen ja mielihyvän tavoittelun piiriin. (Elliott & Lemert 2009, 42–44; ks. myös Thomson 2005.)

Tästä kulttuuripessimistisestä keskustelusta on suomalaisen akateemiseen keskusteluun levinnyt esimerkiksi Christopher Laschin pohdinnat narsismin kulttuurista, Robert Putnamin sosiaaliseen pääomaan liittyvät tarkastelut ja Arlie Hochschildin näkemykset tunteiden ilmaisun välineellistymisestä. Laschin tulkinta nojaa freudilaisessa persoonallisuusteoriassa esiintyvään narsismin käsitteeseen, jolla tarkoitetaan lapsen kaikenkattavaa itsekeskeisyyden kokemusta varhaislapsuudessa, ennen kuin hän oppii erottamaan itsensä muista erillisenä olentona. Patologisena häiriönä narsismilla tarkoitetaan tilaa, jossa aikuinen ihminen ei kykene erottamaan selkeästi eroa oman itsensä ja muiden välillä. Tämä johtaa tulkintaan jossa muut ihmiset nähdään vain välineinä omaan tarpeen tyydyttämiseen. Laschin mukaan länsimaiden myöhäismoderni kuluttamiseen perustuva kulttuuri ruokkii kulttuurista narsismia, jossa itsekeskeisyys, pakonomainen kuluttaminen ja lyhytjänteisyys ihmissuhteissa muodostuvat ihmisten normaaliksi tavaksi elää elämäänsä. Tämä elämäntapa ruokkii jatkuvaa tyhjyyden tunnetta, joka rohkaisee jatkuvaan itsetutkiskeluun sen sijaan, että ihmisiä kiinnostaisivat aidosti muut ihmiset tai yhteiskunnalliset asiat. (Ks. esim. Adams 2007, 105–136.)

Robert Putnamin näkemyksessä yksilöllistymisen kulttuuri on johtanut yhteisöllisyyden kriisiin, jota hän metaforisesti tarkastelee muutoksena amerikkalaisten suosimassa keilausharrastuksessa. Aiempina vuosikymmeninä keilaaminen oli yhteisöllistävä harrastus, joka sai perheet ja työporukat yhdessä keilahalleihin. Nyt, Putnam väittää, yhä useampi amerikkalainen keilaa yksin. Putnamin mukaan tämä pieni esimerkki kielii yleisestä sosiaalisen pääoman romahtamisesta, jolla hän tarkoittaa yhteisöllisten siteiden näivettymistä, yhteistoiminnan romahtamista ja yleisen luottamuksen ilmapiiirin kaikkoomista. Kansalaisyhteiskunnan perustana oleva yhteisöllinen toiminta on

Putnamin mukaan korvautunut yhä voimallisemmin eriytyvällä yksilöllistymisellä, jota esimerkiksi internetin yleistyminen on saanut aikaan. Putnamin näkemyksiä on siteerattu taajaan sosiaaliseen pääomaan liittyvässä keskustelussa. (Elliott & Lemert 2009, 44–45; ks. myös Thomson 2005.)

Arlie Hochschild kytkee kaupallistumisen, kilpailun ja kulttuurin narsistisuuden ilmiöön, jossa tunteiden ilmaisusta on tullut väline, jolla tehdään työtä, käydään kauppaa ja toimitaan strategisesti ihmissuhteissa. Tunteet ovat ”viillenheet”, koska niistä on tullut kauppatavaraa, joilla etenkin naisvaltaiset palveluammatit toimivat. Palvelut menevät kaupaksi, kun niitä ryyditetään ystävällisellä hymyllä ja sisällöltään tyhjällä empatialla. Myös ihmissuhteet ja parin etsiminen on muuttunut markkina-alueeksi, jossa pyritään trimmaamaan ulkonäköä ja tuottamaan erilaisia emotionaalisia esityksiä potentiaalisille kumppaneille. (Elliott & Lemert 2009, 44–45.)

Amerikkalaisen yksilöllistymiskehitykseen liittyvän kulttuuripessimistisen näkemyksen piirtämät huomiot nykykulttuurista ovat varsin lohduttomia. Ihmiset ovat menettäneet yhteisöllisyyden kokemuksen, he elävät sisäisesti yksinäistä elämää, jossa kaikki toiminta näyttäytyy joko kuluttamisena tai kilpailuna.

3. Refleksiivinen yksilöllistyminen

Nyky sosiologian siteeratuimpia keskusteluja on brittiläisen Anthony Giddensin ja saksalaisen Ulrich Beckin tuotantojen pohjalta syntynyt refleksiivisen modernisaation teoria. Taustalla on pohdinta modernisaation muutosvaiheista, perinteen merkityksestä ja globalisaation haasteista. Sosiologinen termi yksilöllistyminen (*individualization*) on noussut etenkin Ulrich Beckin tuotannon keskiöön. Tulkinta on monisyisempi, kuin edellä kuvatuissa manipuloidun ja eristäytyvän yksilöllistymisen näkemyksissä. Yksilöllistyminen on seurausta yhteiskunnan rakennemuutoksesta, jossa perinteiset rakenteet, kuten työ, koulutus ja perhe, ovat kohdanneet voimakkaita muutoksia ja

ihmisten toiminta on muuttanut tietoiseksi riskeistä, joita esimerkiksi ympäristön saastuminen ja teknologian monimutkaistuminen aiheuttavat. Tästä seuraa, että ihmisten on reagoitava jatkuvasti muutokseen sopeuttaen omaa toimintaansa ja omaa tulkintaa elämästään. Refleksiivisyydellä tarkoitetaan tietoisien tarkkailevan ja toiminnallisen asenteen ottamista omasta elämästään. Ihmisillä on yhä enemmän tietoa yhteiskunnasta ja ihmisestä kohonneen koulutustason ja kaikille elämänalueille levinneen asiantuntijatiedon myötä. Yksilöllistyminen on tässä ajassa institutionalisoitunut ja muuttunut rakenteelliseksi tilaksi. On vaikeaa elää, kuten sukupolvet ovat ennen eläneet tai katsoa mallia ympäröiviltä ihmisiltä. Jokainen joutuu muodostamaan oman elämäkertansa jatkuvilla henkilökohtaisilla valinnoilla, ilman että voi etsiä selkeitä vastauksia perinteestä. Monille tämä voi merkitä vapautta, toisille taas musertavaa pakkoa. (Elliott & Lemert 2009, 47–48; Beck & Beck-Gernsheim 2009.)

Anthony Giddens on tarkastellut samaa kehityskulkua ja näkee itserefleksiivisyyden tunnusomaiseksi piirteeksi myöhäismodernille aikakaudelle. Siinä missä Beck varoittaa yksilöllistymiskehitykseen liittyvistä vaaroista, on Giddensin tulkinta myönteisempi. Beckin näkemyksessä yksilöllistyminen voi muodostua pakkoyksilöllistymiseksi, kun taas Giddens tulkitsee sen mahdollisuudeksi emansipoitua ja uudelleen tarkastella perinteen tarjoamia malleja, jotka liittyvät esimerkiksi sukupuolirooleihin. Elämäkerroista tulee valintaelämäkertoja, tietoista ja laskelmoivaa oman elämäntarinan työstämistä esimerkiksi asiantuntijoiden tarjoaman avun turvin. Myöhäismoderni aika edellyttää aktiivista otetta elämään ja se tuottaa myös uusia asiantuntijapalveluita tukemaan valintoja, joita Giddens nimittää elämänpoliittisiksi valinnoiksi. Elämänpolitiikka on yksilöiden pohdintoja siitä kuinka elämää tulisi elää ja millaisia valintoja elämässä tulisi tehdä. Tämä voi merkitä esimerkiksi opiskelijalle räätälöityjä HOPS-keskusteluja, vierailuja uraohjaajan luona ja parisuhteen työstämistä parisuhdeneuvojan vastaanotolla. (Ks. esim. Adams 2007, 43–49; 2008.)

Refleksiivisen modernisaation yksilöllistymisteoriasta on tullut yleisesti hyväksytty tulkinta ihmisten elämänsäkulun luonteesta tämän

ajan länsimaisissa yhteiskunnissa. Näkemykseen on myös kohdistunut voimakasta kritiikkiä. Se kohdistuu muun muassa näkemykseen, jossa yhteiskuntaluokka olisi menettänyt merkityksensä ihmisten elämänkulun määrittäjänä. Refleksiivisen yksilöllistymisen voi näin katsoa edustavan ideologista pyrkimystä käsitteellistää ihmisten elämä lähtökohtaisesti yksilön valinnoilla, jolloin esimerkiksi syrjäytyminen ei johtuisi niinkään yhteiskunnan rakenteellisesta tilasta, vaan henkilökohtaisesta refleksiivisyysvajeesta. Refleksiivinen yksilöllistyminen on myös näkemyksenä vääristyneen sukupuolineutraali eli se ei huomioi yhteiskunnan sukupuolittuneita rakenteita, jotka synnyttävät tai estävät refleksiivisyyden mahdollisuuksia (ks. esim. Davies 2001, 146). Näkemys refleksiivisyydestä pohjautuu siis utilitaristiseen ja voimakkaan kognitiiviseen ihmiskuvaan, jossa ihmisten riippuvuussuhteille muista ihmisistä ja elämäntapahtumien emotionaalisista tulkinnoista ei anneta sijaa. (Ks. esim. Furlong & Cartmel 2007, 1–12.)

4. Globalisaation ajan intensiivistyvä yksilöllistyminen

Elliot ja Lemert (2009, 58–63) pohtivat mihin suuntaan yksilöllistymiskehitys on etenemässä ajassa, jota voi nimittää globalisaation aikakaudeksi. He päätyvät samaan päätelmään mihin monet muutkin tutkijat ovat päätyneet, eli länsimainen tulkinta yksilöllistymisestä tulee voimistumaan ja levittäytymään yhä globaalimmaksi tulkinnaksi ihmisestä. Edellä kuvatut tulkinnat yhteiskunnallisen yksilöllistymisen luonteesta tuovat kukin esille kulttuurin piirteitä, jotka globalisaation ajassa näyttäisivät voimistuvan. Intensiivistyvään yksilöllistymiseen liittyvä uhkakuva on kuluttamisen ja identiteetin yhteyden tiivistyminen, eli pyrkimys jatkuvaan minuuden päivittämiseen ja ”äärimmäisiin muodonmuutoksiin”, jotka ovat yleistyneet muun muassa tosi-tv-ohjelmien teemoina. Identiteetti nähdään yhä enemmän plastisena, eli muokattavana ja ihmiset kokevat, että jatkuva muokkaus on edellytyksenä sosiaaliselle hyväksynnälle ja kilpailukyvyllä työmarkkinoilla. Muokkaamiseen liittyy myös voimakasta vauhtia kehittyvä lääketiede,

joka antaa meille yhä yksityiskohtaisempaa tietoa itsestämme aina genetiikan tasolle asti.

Jatkuva tarve päivittämiseen, mukauttamiseen ja tehostamiseen on ilmiö, joka esimerkiksi Richard Sennettin (2002) tulkinnassa liittyy globaalin kapitalismin tilaan, jossa samat teemat ilmenevät työnteossa ja tuotannossa. Klassisen sosiologian käsitteet kuten *anomia* ja vieraantumisen ovat laajentuneet ja muodostuneet kulttuurisiksi normeiksi ja pakoiksi. Ennen julkisiksi koetut asiat, kuten yhteiskunnalliset palvelut, ovat yhä enemmän yksityisiä ja yksityistettyjä asioista, jotka eivät kytke ihmisiä sosiaaliin rakenteisiin, vaan pirstovat osallisuuden asiakkaiden ja palveluntarjoajien väliseksi lyhyiksi vuorovaikutustapahtumiksi myymisen ja ostamisen logiikan mukaisesti.

Svend Brinkman (2008) on eritellyt psykologisten tieteiden roolia muutoksessa teollisesta yhteiskunnasta kulutusyhteiskuntaan. Teollistumisen ja psykologisten tieteiden kiinteä yhteys on ollut paljon kriittisen tieteiden historian tutkimuskohteena. Brinkmann esittää kuinka psykologisten tieteiden alkutaipaleen pääsuuntaukset behaviorismi ja psykoanalyysi pyrkivät stabilisoimaan, eli vakauttamaan yksilöitä teollisen tuotannon mukaisesti organisoituviin yhteiskuntiin. Ihmisten tuli käyttäytyä kuten muidenkin ja oppia tekemään asioita silloin kun käskettiin. Tällainen ihminen oli ideaali massakoulutuksen ja -teollisuuden kuuliainen osanen. Modernin ajan keskeinen psyykkinen ongelma oli neuroosi, eli oireilu tilanteessa, jossa kokemus omasta itsestä ja viettien ilmaisu esimerkiksi seksuaalisuuden kautta, olivat ristiriidassa yhteiskunnan tiukan normiston kanssa. 1900-luvun loppupuolen siirtymä kulutusyhteiskuntaan on merkinnyt vaurauden myötä laajentunutta valinnan vapautta, joka on valjastettu kuluttamiseen. Kuluttaminen on itsensä ilmaisemista jatkuvilla valinnoilla ja nautinnon saamista ei itse tavaroista, vaan kuluttamisen kokemuksesta itsessään. Siksi psykologisten tieteiden nykysuuntausten kuten humanistisen tai positiivisen psykologian ja sosiaalisen konstruktionismin pyrkimys on auttaa ihmistä ymmärtämään elämä valintoina ja autenttisten merkitysten etsintänä. Ihmisen elämä on tällöin kokemusten summa ja sitä merkityksellisempi mitä sykähdyttävämpiä kokemukset ovat ja

mitä enemmän niitä on. Normit, rakenteet tai yhteisöt eivät tarjoa tähän mitään tiukkaa kehystä. Oma itse on keksittävä itse. Aikakauden yleinen sairaus, masennus, liittyy vastaavasti kokemukseen siitä, ettei jaksakaan olla alituisesti muuttuva, haluava, saavuttava ja kykenevä valintoja tekevä ihminen. (Brinkmann 2008.)

Myös suomalaisessa viime vuosien keskustelussa on kiinnitetty huomiota yksilöllistymiskehityksen intensiivistymiseen. Sari Näre (2005) käyttää käsitettä postindividualismi, jossa yksilöllistymisen paine ikään kuin hajottaa ihmisten kokemuksen itsestään. Näre mukana yltyöyksilöllinen kulttuuri merkitsee etenkin nuorille tunnetta alituisesta pudotuspelistä ja mahdollisuutta tulla hyväksikäytetyksi, kun etsii yksilönä hyväksyntää muilta. Vastaavasti Atte Oksanen (2006) kuvaa tutkimuksessaan minuuden haavautumista, kun yksilö ei kykene kiinnittämään itseään sosiaaliseen maailmaan mielekkäällä tavalla. Haavautunut minuus oirehtii korostamalla julkisesti ja sisäisesti omaa pahaa oloaan esimerkiksi äärikäyttäytymisellä tai masennuksella. Myös suomalaiset huolestuneet puheenvuorot tulkitsevat esimerkiksi masennuksen yleistymistä kansansairauksiksi kytkemällä sen yksilöllistymiseen liittyviin paineisiin ja sosiaalisten yhteisösuhteiden problematisoitumiseen (vrt. Stavropoulos 2008).

Olen edellä esittänyt valikoiden sosiologisia näkemyksiä modernisaatioon liittyvästä yksilöllistymiskehityksestä. Valikoivuutta edustaa se, että mukana on jokseenkin kulttuuripessimistisiä tulkintoja, joissa kehityskulku perinteisestä maatalousyhteiskunnasta, teolliseen kaupunkiyhteiskuntaan ja edelleen verkostoituneeseen kulutusyhteiskuntaan on eristänyt ihmiset toisistaan ja tuottanut itseään alituisesti pohtivan yksilön. Olisi toki mahdollista piirtää myös toisenlainen kuva tästä prosessista, johon edellä mainittu Anthony Giddens muun muassa pyrkii. Yksilöllistymisen voi myös ymmärtää emansipaatioksi ja siten yhteiskunnan demokratisoitumisen uudeksi perustaksi. Kuluttajuus ei ole välttämättä vain huono asia, vaan sen avulla voidaan ekspressiivisesti toteuttaa itseään. Yksilöiden voi olla myös syytä tarkistaa asennettaan, kuten viime vuosina suosita saavuttanut positiivisen psykologian suun-

taus pyrkii muistuttamaan: yksilöiden olisi hyvä muistaa mitä hyvää heidän elämässään tänä aikana on.

Se, että valintani on kohdistunut keskustelun kulttuuripessimistiseen virtaukseen, liittyy siihen, että viime vuosina voimistuneen yhteisökeskustelun tai pikemminkin yhteisökaipausten voi katsoa liittyvän juuri tähän keskusteluperinteeseen (ks. Saastamoinen 2009). Yksilöllistyminen nähdään ongelmallisena kehityskulkuna, joka aiheuttaa Matthew Adamsin (2007) termein psykososiaalista fragmentaatiota eli irtaantumista merkityksellisistä pitkäkestoisista ihmissuhteista ja pirstoutunutta psyykkistä kokemusta, joka voi ilmetä pahimmillaan mielenterveyden ongelmina. Yksilöllistymiskehitys nähdään näin ollen myös yhteiskuntapoliittisena ongelmana, jossa yhteiskuntien muutos on vaikeuttanut kollektiivista riskienhallintaa sysäten vastuun yhä enemmän yksilöille (ks. Saastamoinen 2006). Esimerkiksi työttömyyteen on yhä vaikeampaa puuttua yhteiskuntapoliittisilla toimenpiteillä. Työttömyys käsitteellistyy yhä enemmän yksilön refleksiivisyyden kysymyksenä, esimerkiksi valmiutena kouluttautua alituisesti uudistuvien työmarkkinoiden tarpeisiin. Tämän yksilökeskeisyyden kääntöpuolena on putoaminen yhteiskunnan järjestelmien ulkopuolelle ja tähän on haettu ratkaisuja yhteisöjen yhteiskuntaan kiinnittävästä voimasta.

Missä määrin on mahdollista puhua yhteisöllisyydestä kulttuurin tilassa, jota leimaa intensiivistyvä yksilöllistyminen? Eikö yhteisö ole lähtökohtaisen nostalginen käsite, jonka iltaruskoa todistivat jo sosiologian klassikot vuosisata sitten? Jos ihmisillä on kuitenkin kaipaus yhteisöihin, kuinka niitä tulisi käsitteellistää tässä ajassa, niin ettei käsite olisi Ulrich Beckin termein zombikäsite, nostalginen laina, joka on nykyajassa sisällöllisesti kuollut? Esitän seuraavaksi eräitä näkökulmia näihin kysymyksiin.

Yhteisöt yksilöiden yhteiskunnassa?

Verkostososiaalisuus

Yhteisö käsitteenä on monimerkityksellinen ja sitä on jokseenkin vaikeaa määritellä yksiselitteisesti. Yhteisön käsitteen voi katsoa liittyvän traditionaaliseen elämäntapaan, jota leimaa pysyvyys, suhteiden kiinteys ja jatkuvuus, yhteenkuuluvuuden tunne, sitoutuminen fyysiseen paikkaan ja yhteinen historiallinen tarina, jonka jäsenet voivat jakaa (Wittel 2001, 51). Yksilöllistymiskehityksen on nähty murentavan tämänkaltaista tapaa ymmärtää ihmisten sidokset toisiinsa. Ihmisten elämä ei ole pysyvää. Ihmissuhteet vaihtuvat suhteellisen usein aiempaan verrattuna niin perheissä kuin työpaikoissa. Harvalla on mahdollisuus jakaa sama asuinpaikka samojen ihmisten kanssa vuosikymmenestä toiseen ja yhteisen tarinan ja kokemuksen sijaan, kerromme toisillemme kuulumisia ja vaihdamme informaatiota. (Wittel 2001, 51.)

Mark Granovetter (1973, sit. Smith-Lovin 2007) teki tunnetuksi heikon siteen käsitteen. Tällä hän tarkoitti tilannetta, jossa ihmisellä on vahvojen siteiden, toisin sanoen jatkuvien ja kiinteiden vuorovaikutussuhteiden lisäksi vuorovaikutusta ihmisten kanssa, joita he eivät tunne kovin syvästi ja joita he tapaavat epäsäännöllisesti tai satunnaisesti. Sosiaalipsykologi Lynn Smith-Lovin (2007, 108) huomioi, kuinka yhä suurempi osa nykyajan arkielämän ihmissuhteista on heikkoja siteitä, kohtaamisia ihmisten kanssa, jotka tuntevat meistä vain yhden identiteetin ulottuvuuden. Vahvojen siteiden yhteisöissä ihmiset tunsivat toisensa läpikotaisin eli kaikki identiteetin ulottuvuudet, kuten perheeseen, työroolin ja harrastusroolin. Heikkojen siteiden moderneissa yhteiskunnissa olemme useimmille ihmisille ”tuttavia” eli esiinnyimme yhden identiteettiulottuvuuden kautta, esimerkiksi työkaverina, koiran ulkoiluttajana tai urheilun harrastajana. (Vrt. Morgan 2009.)

Andreas Wittel (2001) esittää, että käsite verkostososiaalisuus (*network sociality*) olisi nykyajassa toimivampi kuvaamaan ihmisten affektiivisiä suhteita toisiinsa kuin ongelmalliseksi muodostunut yhteisön käsite. Verkoston käsite on yleistynyt yhteiskuntatieteellisessä

tutkimuksessa tavaksi jäsentää nopean tiedonkulun ja ihmisten suuren liikkuvuuden vuoksi muuttunutta yhteiskunnan käsitettä. Manuel Castellsin tunnetun käsitteen mukaan elämme globaalissa verkostoyhteiskunnassa. Verkoston avulla on mahdollista kuvata ihmisten, ajatusten, palveluiden ja rahan dynaamista liikettä. Verkosto on myös tapa, jonka avulla ihmisten ihmissuhteiden muodostumista urbaanissa elämänmuodossa on mahdollista käsitteellistää staattisemman yhteisön käsitteen sijaan. Verkostososiaalisuudella tarkoitetaan verkkojen logiikkaan eli informaation kulkuun, erilaisten ihmisten kohtaamiseen ja nopeasti muuttuviin ihmissuhteisiin liittyvää tapaa olla jatkuvakes-
toisesti tekemisissä muiden ihmisten kanssa.

Wittel (2001, 61–65) esittelee perusteita sille, miksi verkostososiaalisuus on käsitteenä toimiva kuvamaan yhteisön sijaan uusia sosiaalisuuden muotoja. Sosiaalisuuden muodonmuutoksia on problematisoitu erityisesti seuraavien teemojen kautta:

1. Virtuaaliset yhteisöt

Yhä suurempi osa ihmisten välisestä vuorovaikutuksesta tapahtuu hyödyntämällä tietokonevälitteistä kommunikaatiota. Tämä kehityskulku on voimistunut aina 1990-luvun puolivälistä alkaen ja normalisoitunut valtaosalle väestöstä tavaksi olla yhteydessä ystäviin ja samanhenkisiin ihmisiin. Ilmiötä on käsitteellistetty Howard Rheingoldin (1994, sit. Wittel 2001, 62) alun perin esittelemällä virtuaaliyhteisön käsitteellä. Wittel (2001,62) luonnehtii Rheingoldia virtuaalikommunitaristiksi, eli hänen näkemyksensä virtuaalisen vuorovaikutuksen mahdollisuuksista on idealistinen ja utopistinen. Rheingoldille virtuaaliyhteisöt ovat ratkaisu reaalia maailman yhteisöjen rapautumiseen ja kriisiin. Virtuaaliyhteisöt olisivat tämän näkemyksen mukaan myös keino elvyttää julkinen tila uudelleen demokraattisen kansalaiskeskustelun alueeksi. Wittel toteaa Rheingoldin näkemysten olevan naiiveja, koska analyysi yleisestä yhteiskunnan ja kulttuurin muutoksesta on puutteellinen. Tietotekniikan yleistymisen avulla ei voida perua prosessia, jonka

varsinaiset juuret ovat esimerkiksi markkinatalouden yleistymisessä. Wittel huomioi käsitteiden yhteisö ja internet olevan eräänlaisen käsitteellisen ristiriidan: nostalginen yhteisökäsitys assosioituu fyysisen paikan kaipaukseen, joka on taas virtuaalisessa vuorovaikutuksessa enemmän imaginaarinen, eli kuvitelman tasolla toimiva käsite. Kolmanneksi käsite virtuaalinen viittaa vähemmän todelliseen todelliseen, vaikka kaikki todellisuus on symbolisesti välittyntä ja kokemuksena käyttäjilleen hyvinkin todellista. (Wittel 2001, 62–63.)

2. Kestävien ihmissuhteiden rapautuminen

Aiemmin kuvaamaani yksilöllistymiskehityksen piirteisiin kuuluu ihmisten elämän muuttumisesta yhä episodimaisemmaksi ja projekteista koostuvaksi. Työsuhteet ovat usein määräaikaista ja ihmissuhteet eivät ole entiseen tapaan vuosikymmenten mittaisia. Tämä vaikuttaa siihen, mistä työelämä tutkimuksessa käytetään nimitystä psykologinen sopimus, eli ihmisten arviot siitä mitä he saavat sitoutumisellaan esimerkiksi työorganisaatioon (ks. esim. George 2009). Jos psykologinen sopimus on heikko eli työpaikan varmuus on kyseenalainen, eivät ihmiset tunne järkeä suurta lojaalisuutta työnantajansa kohtaan. Ihmissuhteiden rapautumistulkinta liittyy pessimistiseen näkemykseen yksilöllistymisestä. Vastaavasti tämä on heijastunut ihmisten sosiaalisuuden muotojen organisoitumiseen lyhytkestoiseksi ja välineelliseksi. Wittel (2001, 64) tuo esille, että tulkinta on jossakin määrin liian pessimistinen ja yleistävä, vaikka ilmiönä yhä suurempaa osaa ihmisistä koskettava.

3. Post-sosiaaliset ihmissuhteet

Wittel (2001, 64–65) viittaa käsitteellä post-sosiaaliset ihmissuhteet keskusteluun, joka liittyy yhteisöjen katoamiseen ja toisaalta yhteiskunnan organisaatioiden ja instituutioiden muodonmuutoksiin. Tämän myötä yhä harvempi kohtaa toisia ihmisiä ennalta määrättyjen nor-

mien ja rakenteiden puitteissa suhteellisen pysyvissä organisaatioissa. Vuorovaikutuksen määrä on sinällään laajentunut ja kasvanut määrällisesti, mutta olemme tekemisissä hyvin vaihtuvien ihmissuhteiden ja liikkuvien organisoitumisen muotojen kanssa. Asian voi ilmaista suljettujen systeemien muuttumisena avoimiksi järjestelmiksi. Esimerkiksi yliopisto ja siellä opiskelu eivät ole enää tiettyyn rakennukseen ja tiettyihin pysyviin ihmisiin liittyvä tapahtuma. Opiskelu tapahtuu yhä enemmän verkostojen logiikan mukaisesti, jolloin niin opiskelutoverit kuin opetushenkilökunta vaihtuvat nopeasti ja kokemus opiskelusta jäsentyy osallisuutena muuttuviin verkostoihin.

Edellä mainitut piirteet tekevät perinteiset sosiaalisuuden muodot, kuten se mitä nimitetään yhteisöllisyydeksi, vaikeiksi ja jopa mahdottomiksi ylläpitää. Yksilöllistyminen ja sen voimakas intensifioituminen yhteiskunnallisena piirteenä, muuntaa yhteisöt sosiaalisuuden muodoiksi, joita on etsittävä, valittava ja työstettävä. Wittel (2001, 65) esittää käsitteen verkostososiaalisuus olevan yhteisöä toimivampi kuvaaman voimakkaan yksilöllistymisen ajan sosiaalisuuden muotoja. Siinä missä yhteisö viittaa jaettuun historiaan ja yhteisen kertomuksen, narratiivin, tuottamiseen jaettuna vuorovaikutuksena, on verkostososiaalisuuden tarinallisuus moninaisuuden työstämisestä. Verkostososiaalisuus voi viitata kohtaamisiin mediavälitteisissä ympäristöissä, virtuaalisessa vuorovaikutuksessa tai kohtaamisissa, jotka liittyvät työ- ja harrastusprojektien edellyttämään tutustumiseen. Yhteisen tarinan tuottaminen on hyvin erilaisten elämäkertojen ja kokemusten yhteensovittamista vuorovaikutuksellisesti.

Verkostososiaalisuuden keskeinen piirre on suhteiden lyhytkestoisuus, jonka myötä esimerkiksi ihmissuhteiden solmimiskulttuuri tai työhön liittyvä verkostoituminen on saanut muotoja, joissa lähtökohtana on pikainen kohtaaminen. Tätä ilmentävät esimerkiksi pikadeittailupalvelut tai yritysten rekrytointimessut. Verkostososiaalisuuden ilmentymä on eräänlainen historiattomuus, joka ilmenee edellä mainittuna historiallisen narratiivin puuttumisena. Tämän vuoksi ihmisten kohtaamisissa arvioinnit toisesta ihmisestä eivät perustu niinkään kokemuksen ja yhteisen historian tuottamaan ”luonteeseen”

arviointiin, vaan tilanteissa tapahtuviin arvioihin tiedoista ja taidoista. Tutustuminen on tällöin nopeaa kuulumisten vaihtoa ja tilanteen päivittämistä. (Wittel 2001, 68.)

Wittelin (2001) esittämä näkemys verkostososiaalisuudesta on eräs avaus hahmottaa intensiivisen yksilöllistymisen ajan tapoja olla yhdessä muiden ihmisten kanssa. Käsite yhteisö on tämän käsitteellistämiseen Wittelin mukaan huonosti toimiva, koska sillä viitataan paikkaan, jatkuvaan kontekstiin ja jaettuun tarinalliseen kokemukseen liittyviin yhdessäolon muotoihin. Verkostometaforan kautta organisoituvissa yhteiskunnissa myös sosiaalisuus organisoituu paikasta ja jatkuvasta kokemuksellisuudesta irrallisiksi verkostomaisiksi kohtaamisiksi. Wittelin (2001, 53–60) esittelemät empiiriset esimerkit liittyvät esimerkiksi IT- ja uusmedia-alalla työskentelevien korkeasti koulutettujen kaupunkilaisten elämänpiiriin. Tämä uuden talouden ja kulttuurin merkittävä ammattikunta jäsentää elämäänsä ja sosiaalisuuttaan verkostojen logiikan mukaisesti. On toisaalta syytä huomioda, että kyseessä on eräänlainen kulttuurinen *avant garde* -luokka, jonka kokemusta ei voi yleistää kuvaamaan kaikkien ihmisten tapaa kokea sosiaalisuutta. Esittelen toisena keskustelun suuntana pohdinnat henkilökohtaisista yhteisöistä yksilöllistymisen ajan sosiaalisuuden muotojen kuvaajana.

Henkilökohtaiset yhteisöt: tuttavat ja ystävät

Yksilöllistymisen merkitys ihmisten tavoille olla tekemisissä muiden ihmisten kanssa on ollut merkittävä. Kun esimoderniin ja moderniin tapaan elää kuului sijoittuminen suhteellisen pysyvään yhteisösuhteeseen, on myöhäismodernin ajan yhteisöllisyys valintoihin perustuvaa. Keskeiseksi sosiaalisuuden muodoksi on tullut parisuhde, johon ladataan hyvin suuria odotuksia. Giddens (1991, ref. Layder 2009, 10–13) käyttää käsitettä puhdas suhde (*pure relationship*) kuvaamaan

myöhäismodernin ajan parisuhdetta, joka ei perustu sukujen järjestämiin avioliittoihin, vaan romanttiseen haluun olla yhdessä jonkun kanssa. Puhdas suhde on yksilöiden valinta ja sen muodot ovat eri suhteissa erilaisia. Suhde on olemassa vain suhteen itsensä vuoksi eikä sitä määrittele ulkoiset tekijät tai niin sanotut järkisyyt. Puhtaisiin suhteisiin ladataan myös suuria odotuksia. Tv ja internet ovat täynnä seuranhaku- ja ”paritus”-ohjelmia ja monen ihmisen elämä pyörii ”sen oikean” etsimisen ympärillä. Parisuhteiden moraalinen perusta liittyy yhä enemmän yksilöiden tyytyväisyyden tuottamaan oikeutukseen. Jos suhde ei tyydytä, on moraalinen velvollisuus olla onnellinen ja etsiä tilalle parempi suhde. Ulkoinen moraalinen paine ei entiseen tapaan pidä esimerkiksi avioliittoja koossa.

Uusia sosiaalisuuden muotoja kirjassaan tarkastellut Deborah Chambers (2006) tuo esille, kuinka yhteisöjen sijaan uudet sosiaalisuuden muodot liittyvät juuri parisuhteeseen ladattuihin odotuksiin, parisuhteen mukanaan tuomiin ystäväverkostoihin sekä yhteisöllisyyden kokemuksiin, joita samaa sukupuolta olevat ystävät tuovat. Chambers (2006, 50-90) esittelee brittiläiseen urbaaniin kulttuuriin syntyneitä sukupuolittuneita ystäväyhteisöjen muotoja. Miesten ystäväyhteisöt edustavat usein heteroseksuaalisen identiteetin pönkittämiseen liittyvää ”äijäilyä”, johon liittyy alkoholin kulutus, urheilun tai musiikin harrastaminen. Miesten kulttuuriin on historiallisesti kuulunut erilaiset herrakerhot ja klubit. Suomessa vastaavasti esimerkiksi saunassa tapahtuva miesten verkostoituminen on kulttuurinen erityispiirteemme. 1990-luku toi Iso-Britanniaan ”lad”-kulttuurin, maskuliinisuuden ihannoinnin, jossa esimerkiksi muodikas pukeutuminen ja kosmetiikka olivat hyväksyttyjä puheenaiheita. Seksistinen suhtautuminen naisiin on ollut tässä liikkeessä eräänlainen vastareaktio naisten aseman suhteelliselle kohentumiselle yhteiskunnassa (Chambers 2006, 60–61).

Naisten ystäväyhteisöt ovat kuluneen vuosikymmenen aikana ottaneet esikuvakseen ”*Sinkkuelämää*” tv-sarjan (*Sex in the City*) ystävänänelikon. Urbani naisten ystäväyhteisöllisyys liittyy kuluttamiseen ja parisuhteen – tai sen puuttumisen – pohdintaan yhdessä ystävien kanssa. Kulttuurin muutos liittyy lähentymiseen edellä kuvatun ”äi-

jäkulttuurin” kanssa. Myöhäismodernit naisten ystäväyhteisöt suhtautuvat mutkattomasti alkoholin kuluttamiseen ja seksuaalisuuden ilmaisemiseen. Yhteiskunnan sukupuolittuneet asenteet kuitenkin ilmenevät ilmiöön liittyvässä moraalisisessa paniikissa ja huolestuneissa mediapuheenvuoroissa. Naisten vapautuminen näkyvään yhden sukupuolen yhteisöllisyyteen, esitetään usein riskiksi terveydelle ja perhearvoille, siinä missä miesten vastaava toiminta on vain harmitonta hauskanpitoa. (Chambers 2006, 80–83.)

Chambersin (2006) kirjan keskeinen huomio on, että ystävyyteen perustuvat sosiaaliset verkostot ovat ottaneet yksilöllistytvässä kulttuurissa ennen yhteisöille kuuluneen roolin sosiaalisen tuen, hoivan ja identiteettityön perustana. Miehillä ystäväyhteisöt ovat enemmän vallankäyttöön ja sen edellytysten luomiseen liittyviä performatiivisia kanssakäymisen muotoja. Naisten ystäväyhteisöt taas edustavat korkeampaa sosiaalisen pääoman tasoa, eli ne perustuvat luottamukselle, huolien jakamiselle ja sosiaalisen tuen tarjoamiselle.

Yksilöllistymisen kulttuurissa sosiaalisuuden muodot tai uudet yhteisöllisyyden muodot ovatkin yhä enemmän henkilökohtaisia yhteisöjä. Gerard Delanty (2003, ref. Morgan 2009, 116) toteaa, että siinä missä ideologinen huoli kohdistuu erään historiallisen yhteisötyypin, eli tiiviin paikkaan sidoksissa olevan yhteisön katoamiseen, on huomattava uusien yhteisöllisyyden muotojen syntyminen. Henkilökohtaiset yhteisöt ovat verkostomaisesti muodostuvia sosiaalisuuden tapoja, joissa jaamme kokemuksia, informaatiota ja tunteita rakkautteen, ystävyyteen tai tuttavuuteen perustuvien ihmissuhteiden kanssa. Chambers (2006, 168) muistuttaa myös, kuinka yksilöllistymiseen liittyvällä kulttuuripessimismillä on kääntöpuolensa, jossa ihmisten tuntema ystävyys ja sen tuottamat uudet yhteisöllisyyden kokemukset mahdollistavat avoimen keskustelun tasa-arvosta ja toisten ihmisten kunnioittamisesta.

Intensiivistä yksilöllistymisestä eettiseen kuulumiseen

Olen edellä kuvannut yksilöllistymiseen liittyvän keskustelun painotuksia. Väitteeni on ollut, että aikala keskustelut yhteisöllisyyden muodoista ja luonteesta on kytkettävä keskusteluun yhteiskunnallisesta yksilöllistymisestä. Yksilöllistyminen ilmiönä on lähtökohta sille, että yhteisön käsite koetaan problemaattiseksi, kaipaamisen arvoiseksi ja toiminnalla tuotettavaksi. Huomionarvoinen kysymys on, onko meidän syytä käyttää käsitettä yhteisö, vai onko syytä puhua uusista sosiaalisuuden muodoista. Yhteisön käsitteen ongelmallisuus liittyy sen epämääräisyyteen. Arkikielessä kaikki suunnilleen tietävät mitä se tarkoittaa, mutta tieteellisessä tarkastelussa vastaavaa yksituumaisuutta käsitteen määrittelystä ei löydy (ks. Saastamoinen 2009). Vastaavasti yksilöllistymisen tarkastelu on ollut yhteisön käsitteeseen verrattuna kriittisempää. Sen juuret ovat modernisaation tarkastelun sosiologisissa perusteorioissa, kuten *anoman* ja vieraantumisen pohdinnoissa. Nyt 2000-luvulla sama keskustelu jatkuu, kun monet aikalaisteoreetikot ovat tuoneet esille yksilöllistymiskehityksen intensifioitumisen ja sen seuraukset ihmisten hyvinvoinnin kokemukselle.

Irene Taviss Thomson (2005) on eritellyt, kuinka eri aikoina eri muotoja saaneet pohdinnat yksilöllistymisen voittokulusta ja vastaavasti huoli sosiaalisten yhteenliittymien rapautumisesta, ovat olennainen osa länsimaista ja etenkin amerikkalaista yhteiskunnallista keskustelua. Mielenkiintoista on, kuinka keskustelu itsessään heijastaa käsitteistön tasolla yksilöllistymiskehitystä. Modernisaatiopessimistisissä näkemyksissä, kuten massayhteiskunnanteoriassa, syynä *anomiaan* ja vieraantumiseen olivat yhteiskunnan rakenteelliset seikat. Vieraantuneisuuden kokemus syntyi esimerkiksi siksi, koska markkinatalouden tuotantorakenteet ja monimutkaistuva byrokratia tuottivat ihmiselle voimattomuuden ja ulkopuolisuuden kokemusta. Sen sijaan 1980-luvulta alkaen yleistynyt kommunitaristinen kulttuurikritiikki, johon pohdinnat sosiaalisen pääoman rapautumisesta ja luottamuksen puutteesta sosiaalisissa suhteissa kuuluvat, kiinnittää huomion yksilöllistyneen yksilön valintoihin. Sosiaalista pääomaa ei

ole entisessä määrin, koska itsekäs yksilö valitsee mieluummin oman hedonistisen tarpeen tyydytyksen kuluttamalla. Paradoksaalisesti vika ei ole yhteiskunnassa, kulttuurissa tai itse yhteisöissä, vaan yksilössä, joka päätti hylätä yhteisön.

Tähän uudempaan yhteisökeskusteluun sisältyvä metodologinen individualismi, toisin sanoen syyn etsintä yksilön valinnoista, muuntaa kriittisen keskustelun yksilöllistymisen ja yhteisöllisyyden suhteista helposti moralisoinniksi ja sormella osoitteluksi. Yhteisöllisyysvaje nähdään näin ollen ongelmaksi yksilön yhteiskuntamoraalissa, jota on kohennettava pedagogisilla innovaatioilla ja pahimmillaan syylistävällä kurinpidolla. Thomsonin (2005, 436–437) kritiikin mukaan sosiaalisen pääoman pohdinnoista puuttuu yhteisömuotojen sisällöllinen ja kokemuksellinen analyysi, toisin sanoen kysymys siitä, miksi tämän ajan ihmisiä puhuttelevat enemmän kokemuksen tasolla esimerkiksi virtuaaliset yhteenliittymät kuin vaikkapa perinteinen yhdistystoiminta.

Yksilöllistymisen ja yhteisöllisyyden suhdetta olisikin tarkasteltava globalisoituvan markkinatalouteen perustuvan yhteiskunnan ja kulttuurin kontekstissa. Nostalginen paluu paikkasidonnaiseen ja välittömään yhteisöllisyyteen on jokseenkin mahdottomuus, niin kauan kuin nykyisen kaltainen yhteiskuntajärjestelmä on olemassa. Yhteisöjen haikailulla ei voida ratkaista perustavanlaatuisia ihmisten hyvinvointiin ja turvallisuuteen liittyviä kysymyksiä. Sen sijaan on syytä analysoida huolellisemmin sitä, millaisiksi ihmisten väliset suhteet muodostuvat emotionaalisina kokemuksina ja kuinka nämä kokemukset liittyvät yhteiskunnan rakenteelliseen tasoon. Huomioitavaa on kuluttajuuden, epävarmuuden ja liikkuvuuden merkitys sosiaalisten suhteiden muovaajina. Intensiivistyvän yksilöllistymisen kulttuurissa pelkästään käsite yhteisö ei riitä kaikkia uusia sosiaalisuuden muotoja kattamaan.

Historiallisesti katsottuna vahvat yhteiset kokemukset tuottavat yhteisen tarinan ja yhteenkuuluvuuden kokemuksen. Ihmisyyden on siten lähtökohtaisen sosiaalinen prosessi, joka syntyy yhteisten kokemusten myötä. Siksi ei ole syytä kantaa huolta siitä, etteivätkö ihmiset

aina jotenkin löytäisi toistensa luo. Aikojen muuttuessa muodot vain muuttuvat. Se mikä ennen tapahtui maitolaitureilla tai seurojentaloilla, voi tapahtua nyt yksityisemmissä tai virtuaalisissa tiloissa. Nykyään nämä kohtaamiset liittyvät usein kuluttamisen kokemuksiin. Näissä yksilöiden verkostoituneissa kohtaamisissa on perusta myös tämän ajan eettisille pohdinnoille yhdessä elämisen perustasta. Luultavasti tämän ajan yksilöiden yhteisöllisyyden kokemuksen siemen löytyy globaalisti jaettavasta tietoisuudesta, joka liittyy planeettamme tulevaisuuteen.

Lähteet

- Adams, Matthew (2007): *Self and Social Change*. London: Sage.
- Adams, Matthew (2008): *The Reflexive Self. A Critical Assessment of Giddens's Theory of Self-Identity*. Saarbrücken: VDM.
- Beck, Ulrich & Beck-Gernsheim, Elisabeth (2009): *Losing the Traditional: Individualization and 'Precarious Freedoms'*. Teoksessa Anthony Elliott & Paul du Gay (eds.): *Identity in Question*. London: Sage, 13–36.
- Brinkmann, Svend (2008): *Changing Psychologies in the transition from industrial society to consumer society*. *History of the Human Sciences* 21, 85–110.
- Buechler, Steven M. (2008): *Critical Sociology*. Boulder: Paradigm Publishers.
- Chambers, Deborah (2006): *New Social Ties. Contemporary Connections in a Fragmented Society*. London: Palgrave.
- Davies, Karen (2001): *Responsibility and daily life: reflections over Timespace*. Teoksessa Jon May & Nigel Thrift (eds.): *Timespace. Geographies of Temporality*. London: Routledge, 133–148.
- Dencik, Lars (2001): *Transformation of Identities in Rapidly Changing Societies*. Teoksessa Mikael Carleheden & Michael Hviid Jacobsen (eds.): *The Transformation of Modernity*. Aldershot: Ashgate, 183–224.
- Elliott, Anthony & Lemert, Charles (2009): *The Global New Individualist Debate: Three Theories of Individualism and Beyond*. Teoksessa Anthony Elliott & Paul du Gay (eds.): *Identity in Question*. London: Sage, 37–64.
- Fischer-Rosenthal, Wolfram (2000): *Biographical work and biographical structuring in present-day societies*. Teoksessa Prue Chamberlayne, Joanna Bornat & Tom Wengraf (eds.): *The Turn to Biographical Methods in Social Science*. London: Routledge, 109–125.
- Furlong, Andy & Cartmel, Fred (2007): *Young People and Social Change*. Maidenhead: Open University Press.
- George, Christine (2009): *The Psychological Contract. Managing and Developing Professional Groups*. Maidenhead: Open University Press.
- Hammer, Rhonda & Kellner, Douglas (2009): *From Communications and Media Studies Through Cultural Studies*. Teoksessa Rhonda Hammer & Douglas Kellner (eds.): *Media/Cultural Studies. Critical Approaches*. New York: Peter Lang, x–xlvii.
- Langman, Lauren & Kalekin–Fisher, Devorah (2009): *Alienation: Critique and Alternative Futures*. Teoksessa Ann Denis & Devorah Kaleikin–Fischer (eds.): *The ISA Handbook of Sociology*. London: Sage, 9–28.

- Layder, Derek (2009): *Intimacy and Power. The Dynamics of Personal Relationships in Modern Society*. London: Palgrave.
- Moore, Erja (2000): Aikuisena yliopistossa: yliopisto-opiskelijoiden ikärakenne ja 30 vuotta täyttäneiden opiskelijoiden elämäntietä. Joensuu: Joensuu University Press.
- Morgan, David (2009): *Acquaintances. The Space Between Intimates and Strangers*. Maidenhead: Open University Press.
- Näre, Sari (2005): *Styylaten ja pettäen: luottamuksen ongelma ja postindustrialismi nuorten sukupuolikulttuurissa*. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto & Nuorisotutkimusseura; 49.
- Oksanen, Atte (2006): *Haavautuva minuus: väkivallan barokki kontrolliyhteiskunnassa*. Tampere: Tampere University Press.
- Rinne, Risto & Salmi, Eeva (1998): *Oppimisen uusi järjestys: uhkien ja verkostojen maailma koulun ja elämänmittaisen opiskelun haasteena*. Tampere: Vastapaino.
- Roberts, Ken (2009): *Youth in Transition. Eastern Europe and The West*. London: Palgrave.
- Saastamoinen, Mikko (2006): Riskitodellisuus ja aktiivisen kansalaisuuden ihanne. Teoksessa Mikko Saastamoinen & Pekka Kuusela (toim.) *Kansalaisuuden ääriviivoja. Hallinta ja muodonmuutokset myöhäis-modernilla ajalla*. Helsinki: Palmenia, 53–84.
- Saastamoinen, Mikko (2009): Aikalaieskustelua yhteisöllisyydestä. Teoksessa Karin Filander & Marjatta Vanhalakka-Ruoho (toim.) *Yhteisöllisyys liikkeessä*. Helsinki: KVS, 33–66.
- Sennett, Richard (2002): *Työn uusi järjestys. Miten uusi kapitalismi kuluttaa ihmisen luonnetta*. Suomentanut Eine Kivinen & David Kivinen. Tampere: Vastapaino..
- Smith-Lovin, Lynn (2007): The Strength of Weak Ties: Social Structural Sources of Self, Situation and Emotional Experience. *Social psychology Quarterly* 70 (2), 106–124.
- Stavropoulos, Pam (2008): *Living under Liberalism. The Politics of Depression in Western Democracies*. Boca Raton: Universal Publishers.
- Thomson, Irene Taviss (2005): The Theory That Won't Die: From Mass Society to the Decline of Social Capital. *Sociological Forum*. Vol. 20, No. 3., 421–448.
- Wittel, Andreas (2001): Toward a Network Sociality. *Theory, Culture and Society* 18(6), 51–76.
- Wood, Helen (2010): *From Media and Identity to Mediated Identity*. Teoksessa Margaret Wetherell & Chandra Talpade Mohanty (eds.): *Sage Handbook of Identities*. London: Sage, 258–276.